

Кусæн программæ

Ирон литературæ, 5-æм кълас

Программæ арæзт у Республикæ Цæгат Ирыстон – Аланийы иумæйаг æмæ профессионалон ахуырады Ирон æвзаг æмæ литературæйы программæйы бындурыл.

Адæмы монон царды кæддæриддæр стыр ахадындзинад уыдис фольклор æмæ аив литературæйæн. Уыдоны нывæфтыд æрцыд сæ цард, сæ историйы ахсджиагдæр цаутæ, сæ зонадон фæлтæрддзинад. Уыдоны ис зонды суадон, ныхасы фидауц æмæ бæрзонд идейæтæ. Дзырдаивадæн йæ нысаниуæг фæуæлдæр ис нæ рæстæджы. Уый рæзгæ фæлтæры хъомыл кæны гуманизм æмæ граждайнаг идеалтыл, фидар кæны адæмы удварн, уымæй рæзынц монон æмæ культурон традицитæ. Уымæ гæсгæ скъолайы куысты ахъаззагдæр у литературæ ахуыр кæнын.

Программæйы нысан æмæ хæстæ.

Ирон литературæ ахуыр кæныны сæйрагдæр нысантаæ сты: зонындзинæдтæ райсын ирон литературæйæ аивадон тексты бындурыл; литературон уацмыс анализ кæныны зонындзинæдтæ арфдæр кæнын; аивадон уацмыстæ кæсыны культурæ рæзын кæнын. Уымæ стыр нысаниуæг ис аивадон литературæйы фæрцы удварны хъомылады фарстатыл кусын, абоны рæстæгæн аргъ кæнын зонын; æгъдау, кад, намыс, патриотизм æмæ граждайнаг хæстæ цы сты, уый зонын; гуманон дунембарынад æмæ национ химбарынадæй хайджын кæнын; литературон уацмысы эстетикон æнкъарæнтæ æмбарын; ирон адæмы национ культурæйы сæйраг миниуджытæ литературон тексты агурын.

Ирон адæмон сфæлдыстад у адæмы монон культурæйы ахъаззаг хай. Уый у нæ адæмы «зонд æмæ зæрдæйы рухсæй нывæст». Фольклоры сыгъдæгæй зынынц царды нывæфтыд истори, фæлтæрты

сагъæстæ æмæ бæллицтæ. Нæ фыдæлтæм нæ уыд фысгæ истори, фæлæ нын адæмон сфæлдыстад у ахсджиаг историон æрмæг, уый фæрцы базонам ивгъуыд заманты цард. Фольклоры æппæт жанртæ дæр æвдисынц адæмы цард, сæ зонд, сæ хъуыдытæ, сæ цæстæнгас цардмæ, æрдзы фæзындтæм. Уымæ гæсгæ йын ис стыр зонынадон, хъомыладон æмæ эстетикон ахадындзинад.

Программæ стыр ахъаз уыдзæн ирон фольклор хуыздæр бамбарынаен, йæ сæйраг проблемæтæ йын бæстондæр раиртасынаен, адæмон сфæлдыстад ахуыр кæнынаен æххуысгæнæг æрмæг, амонæг мадзал.

Ахуырадон программæйы нысанта æмæ хæстæ:

- адæмон сфæлдыстады æппæт хуызтæ, йæ сæйраг жанртæ æмæ сæ миниуджытæ алывæрсыгæй равдисын;
- фольклор æмæ аив литературæйы хицæндзинад бамбарын кæнын;
- æппæт жанрты текстты бындурыл зонындзинæдтæ райсын;
- историон-хъайтарон традициты фæрцы æрыгон фæлтæрмæ хæццæ кæнын патриотизм æмæ гуманон æнкъарæнтæ, идейæтæ, нæртон дуджы идеалтæ.

1. 2. Сæйраг домæнтæ скъоладзауты зонындзинæдтæ æмæ арæхстдзинæдтæм

Скъоладзаутæ хъуамæ зоной:

- адæмон сфæлдыстады сæрмагонд æууæлтæ, миди сæмæ хицæн миниуджытæ;
- фольклоры сæйраг хуызтæ æмæ жанртæ;
- текст æвзарын;
- аивадон ныв æмæ фæлгонц цы мадзæлттæй арæзт цæуынц, уый

Скъоладзаутæ хъуамæ арæхсой:

- фольклоры жанрты тексттæ арф бамбарын æмæ банкъарын;
- мифтæ æмæ истори кæрæдзийæ хицæн кæнын;
- тексты мидис фæлгъауын æмæ дзурын
- архайджытæн характеристика дæттын, кæрæдзийыл абарын;
- адæймаджы удварны хъомылады йын йæ нысаниуæг æмбарын;
- кæсыны æмæ ныхасы культурæ бæрзонддæр кæнын;

5-æм къласы Ирон литературæйы Кусæн программæйы структура

5-æм къласы ирон литературæйы кусæн программæ арæст у системондзинад æмæ наукондзинады принциптыл. Программæйы хъусдард цыд, цæмæй йæ домæнтæ ахуыргæнджытæн уой æнцон баххæстгæнæн, цы æмбарынадтæ дзы амынд цæуы, уыдон та скъоладзаутæн – æнцон бамбарæн.

Программæ нысан кæны литературæйы теорийæ ахуырдаутæ хъуамæ цы ног зонындзинадтæ райсой, уыдон.

Ныхасы рæзтыл куыст фæпарахатдæр кæныны тыххæй литературæйы æмбарынадтæ лæвæрд цæуынц ныхасы рæзтыл куыстытимæ æнгом бастæй, æвзаджы иуæгтæн ныхасы мидæг цы ахадындзинад ис, уый амонгæйæ.

Æрмæджы равæрды хынцгонд æрцыдысты скъоладзауты кары хицæндзинадтæ дæр.

Программæйы стыр бынат ахсы рацыд æрмæг фæлхат кæныныл куыст.

Программæйы бæрæггонд æрцыд ахуыры азы сахæтты нымæц, алы темæйæн дæр дзы цас лæвæрд цæуы, уый.

Программæйы сæйрагдæрыл нымад цæуы коммуникативон компетенцитæ (арæхстдзинадтæ), культурæамонынады (культуроведческая) компетенци рæзын кæнын.

Коммуникативон компетенци (арæхстдзинад) амоны, цæмæй скъоладзаутæ арæхсой ныхасы хуызтæй (дзургæ, фысгæ, хъусгæ) пайда кæнынмæ, ныхасы уавæртæм гæсгæ арæхсой сæ ныхас аразынмæ.

Культурæамонынады (культуроведческая) компетенци – ирон литературæ ирон адæмы культурæимæ зонгæ кæныны фæрæз кæй у, уый æнкъарын; литературæйы бастдзинадтæ истори æмæ адæмы культурæимæ, ирон ныхасы этикетон нормæтæ зонын, пайда кæнынмæ сæ арæхсын.

Иумæйагæй ахуырадон предмет «Ирон литературæ» сæйраг хæстæ сты:

- ахуырты скъоладзаутимæ хъомыладон куыст кæнын;
- логикон хъуыдыкæнынады рæзтыл кусын;
- скъоладзауты фæцалх кæнын хиуыл кусыныл, ирон литературæ хибарæй ахуыр кæныныл;
- иумæйаг ахуырадон арæхстдзинадтæ рæзыныл куыст (удгоймагон, регулятивон, зонындзинадтæ исыны (познавательный), коммуникативон).

Предметы хицæндзинад:

Ирон литературæ у ирон адæмы уд æмæ зонд, ирон адæмы культурæйы хæзнадон; ирон литературæ у ныхас кæныны, хъуыдытæ æргом кæныны фæрæз, нæ адæмы царды тыххæй зонындзинадтæ кæрæдзийæн дæттыны фæрæз. Ранымæд уавæртæ амонынц предметы хицæндзинад:

ирон литературæ хъæздыгдæр æмæ мидисджындæр кæны скъоладзауты миддуне, сæ дунембарынад; ирон литературæйы фæрцы сывæллæттæ базонгæ уыдзысты сæ рагфыдæлты историимæ, нæ адæмы культурæ æмæ царды уагимæ.

Литературæ канд хъуыдытæ æргом кæныны фæрæз нæу, литературæ у хъомылады хотых, æмæ уымæ гæсгæ ирон литературæйы ахуыртæн скъолайы ис стыр ахадындынад.

Ахуырты рæстæг пайдагонд цæуы ахæм ахуырадон технологитæй:

- ☐ скъоладзаутæм индивидуалон цæстæй кæсыны технологи (дифференциаци);
- ☐ проблемон ахуыртæ;
- ☐ информацион-коммуникативон технологи;
- ☐ æнæниздынад хъахъхъæныны технологи;
- ☐ бæрæггæнæнты инновацион системæ, «портфолио»;
- ☐ коллективон куысты хуызтæ (къæйттæй куыст, къордты куыст);
- ☐ проектон-иртасæн технологи.

ТЕМАТИКОН ПЪЛАН ИРОН ЛИТЕРАТУРÆЙÆ 5-ÆМ КЪЛАСÆН.

Программæмæ гæсгæ –сах.

Уацмыстæ ахуыр кæнынаен –сах.

Ныхасы рæзтæн – 6 сах.

Фæсурокты бакаст литературæйыл беседæтæн –сах.

Фæлхат кæнынæн – 1 сах.

НЫХАСЫ РÆЗТ

ДЗУРГÆ НЫХАСЫ РÆЗТ

Аивадон текстæ хъæрæй кæсын. Уацмыстæ кæнæ уацмыстæй скъуыддзæгтæ наизусть аив кæсын.

Аивадон уацмысты мидисмæ гæсгæ фæрстытæн дзуапп дæттын. Уацмысы мидис хи ныхæстæй дзурын. Уацмыс хæйттыл дих кæнын. Хæйттæн сæргæндтæ дæттын, уацмысæн пълан аразын.

ФЫСГÆ НЫХАСЫ РÆЗТ

Уацмысæй скъуыддзагмæ гæсгæ изложени ныффыссын. Ныффыссын радзырд нывмæ гæсгæ.

Ныффыссын сочинени æмбисондæй.

Сæргонд (хай)	С а х æ т т æ	У р о к т æ	Урочы темæ.	Лит-йы теори	Ныхасы рæзт	Фæлхат	Хибарæй каст	Ным æц (къæ линд арон пъла н)
Разныхас.	1	1	Чиныг адæймаджы царды. Аив литературæ куыд ахуыры предмет.					
Ирон адæмон дзургæ сфæлдыст ад.		2	Адæмон сфæлдыстады сæйраг хуызтæ. Аргъау. «Фаззæттæ».	.	Хи ныхæстæй дзурын.	Ирон аргъæуттæ .	Ирон аргъæуттæ.	
		1	«Сарты фырт».	Алаæмæтаг аргъæуттæ.	Дзургæ сочинени аргъаумæ.		Ирон аргъæуттæ.	
		1	«Раст лæг æмæ зылын лæг».	Цардыуаджы аргъæуттæ.	Аив каст. Мидис дзурын.	Аргъæутт ы дих.	Ирон аргъæуттæ.	
		1	Нарты кадджытæ (афæлгæст).	Кадæг.	Аив каст скъуыддзæгт æ	Фольклор ы хуызтæ.	Нарты кадджытæй иу кадæг.	
		2	«Батрадз æмæ Хъулонзачъе уæйыг».		Хи ныхæстæй дзурын.	«Æхсар æмæ Æхсæртæг ы райгуырд»		

						.		
		2	«Батрадз æмæ Тыхы фырт Мукара».		Аив каст. Мидис дзурын.		«Нарты Батрадзы райгуырды».	
		1	Чермены таурæгътæ.	Таурæгъ.	Мидис дзурын.			
		1	Æмбисæндтæ, Уыци-уыцитæ.	Цы у æмбисонд, цы сты уыци- уыцитæ.	Дзургæ сочинени æмбисондмæ гæсгæ, уыци- уыцитæй арæзт æмдзæвгæтæ аив кæсын.	Адамон сфæлд. жанртæ.	«Нæ хурты хуртæн», «Ногдзау»-ы æрмæг.	
Фæсурокт ы кæсын.			Грекъаг мифтæ. Гераклы дыууадæс сгуыхты.	мифтæ	Дзургæ сочинени.			
Фысгæ ныхасы рæзт.	1	1	Фысгæ сочинени æмбисондмæ гæсгæ.					
Хетæгкат ы Къоста.	2	2	Адаймаджы зонд æмæ дзырдарæхст аргъау «Лæскъдзæрæн»-ы.	Литературон аргъау Гиперболаæ.	Рольтам гæсгæ каст.	Аргъау.	Къостайы æмдзæвгæтæ.	
Нигер.	1	1	Хæрзгæнаг хорз ары, æвзæргæнаг æфхæрд æййафы «Дыууæ зæрватыччы æмæ дыууæ сыхаджы аргъау»-мæ гæсгæ.	Литературон аргъау. Пейзаж.	Фыссæджы царды тыххæй радзырд.			
Г.Х. Андерсен.	2	2	Булæмæргъ.		Сæрибар адаймаджы бæллиц.			

Дарчиты Дауыт	2	2	«Гæмæт».	Уацмысы æвзаг.	Гæмæты балцы нысан	Литератур он аргъау.		
Фæсурокт ы кæсынаен.			А.С. Пушкин. «Паддзах Салтаны аргъау». М.Ю. Лермонтов. «Ашик- Кериб».					
Хетæгкат ы Къоста.	3	1	Авдæны зарæджы миниуджытæ. Æмдзæвгæ«А- лол-лай».	.			Ирон фольклорон зарджытæ авдæны тыххæй.	
		1	«Мæгуыры зарæг».	Цы у æмдзæвгæ.	Аив каст.		Къоста. «Мæгуыры зæрдæ».	
		1	«Бирæгъ æмæ хърихъупп».	Басня. Диалог.	Рольтæм гæсгæ кæсын.		Къостайы баснятæ	
Гæдиаты Секъа	2	1	«Мæ бæлас».	Æмдзæвгæй ы æвзаг.	Аив каст.			
Хъаныхъу аты Инал.	1	1	«Æххуырст корейаг æмæ бæх».		Тæригъæд кæнын æмæ аудын – адæймаджы хуыздæр миниуджытæ		.	
Тугъанты Батырбег.	1	1	«Фыййау Баде».	Пейзаж.	Хи ныхæстæй дзурын.			
Цæголты Георги.	1	1	«Бецал».	Темæ, идейæ	Æрдз æмæ адæймаджы бастдзинад.			

Коцойты Арсен.	2	2	«Гигойы куадзæн».	Сатирæ æмæ юмор.	Сауджыны хар-кæ. Рольтæм гæсгæ кæсын.			
Датиты Ислам.	1	1	«Ахæстоны».	Фæлгонц. Уацмысы æвзаг.	Ахæсты фæлгонц.	.	Ног завет.	
Илас Æрнигон.	1	1	«Гъæйтт, цы фестут!».		Æмдз-гæ аив кæсын.		Æрнигон «Арфæ».	
Барахъты Гино.	2	1	«Зæлимхан».	Темæ, идейæ.	Мидис дзурын.		Гиноы æмдз-тæ.	
		1	«Мæгуыртæ».	Пейзаж.	Пълан аразын.			
Фæсурокт ы кæсын.			Бæдоаты Хъазыбег «Арсæмæг»			Хибарæй кæсын æрмаг.		
Фысгæ ныхасы рæзт.	1	1	Барахъты Гиноы радзырд «Зæлимхан» - мæ пълан аразын, фæрстытæн дзуапп раттын.					
Нигер (Дзанайты Иван).	1	1	Сæрибары темæ æмдз.«Æз цагъайраг нæ дæн»-ы.	Абарст.	Аив кæсын		Нигеры æмдзæвгæтæ.	
Дзесты Куыдзæг.	2	1 1 .	Хохаг лæппуйы тырнындзинад ахуырма«Æрдхæрæны лæвар»-ы. Гæбины удыхъæд, йæ фæзминаг миниуджытæ.	Уацмысы æвзаг.	Гæбины фæлгонц. Пълан аразын.			

Мамсыраты Дæбе.	2	2	«Хъæндил».	Литер-он хъайтар æмæ сюжет.	Хъæндилы хар-кæ Пълан аразын.	Эпитет	«Джерихан» Мамсыраты Д.	
			.					
Бесаты Тазе.	2	2	«Гетæ».	Диалог, монолог.	Нывмæ гæсгæ радзырд.			
Кочысаты Мухарбег.	1	1	«Фыдыбæстæ».	Темæ. Идея.	Наизусть.	Хæсты темæйыл фыст æмдз.	Мухарбеджы æмдз-тæ.	
Баситы Дзамболат .	1	1	«Адæмы маст».	Аллегор.				
Елехъоты Мурат.	1	1	«Фыстаг хæсты быдырæй».		Аив каст кæнын.			
Темыраты Дауыт.	1	1	«Тæрхон».	Пьесæ.	Рольтæм гæсгæ кæсын.		«Ногдзау», пьесæ бакасын.	
Саулохты Мухтар.	1	1	«Хæстон цуаны».	Абарст. Эпитет.	Хæстоны фæлгонц.	Хæстон поэзи.	«Ногдзау», æмдз-тæ хæсты темæйæ.	
Булкбаты Михал	3	2 1	«Нæмыгдзæф фæндыр». Бечыры фæлгонц.	Уацау.	Хи ныхæстæй дзурын. Пълан аразын.	Радзырд.		
Баситы Михал.	1	1	«Иналар Плиты Иссæ».				Хъæбатырты зарджытæ.	
Асаты Реуаз.	2	2	«Томайты Мæхæмæт».	Легендæ	Мæхæмæты фæлгонц.	Таурæгъ.	таурæгъ «Томайты	

							хæст»	
Бестауты Гиуæрги.	1	1	«Саби ма фенæд хæст». «Изæр Дзаугомы»	Пейзаж	Аив каст.			
Фæсурокт ы каст.	1	1	Плиты Грисы хæстон лирикаæ.					
Фысгæ ныхасы рæзт.	1	1	Изложени скъуыддзагæй («Нæмыгдзæф фæндыр»).					
Хъодзаты Æхсар.	1	1	«Куыст».		Дзургæ сочинени æмбисондмæ гæсгæ.	Æмбисонд .	Хъодзаты Æхсары æмдз-тæ.	
Гуыцмæзт ы Алеш.	2	2	«Бæхы уаргъ æмæ чысыл лæппу».	Радзырд.	Мидис дзурын. Мураты хар- кæ.		Алешы æмдз-тæ	
Хуыгаты Сергей.	1	1	«Зокъотæ».	Лирикон герой	Æрдзы диссæгтæ.			
Кокайты Тотрадз.	1	1	«Зиу», «Хæдзары хицау æмæ хуыснаг».		Зиу.			
Джыккайт ы Шамиль.	2	1	«Авдæны зарæг назы талайæн».		Мидис дзурын.	Авдæны зарджытæ		
		1	«Фембæлд».	Фæсномыг хъуыды.				
Фæлхат.	1	1	Викторинаæ рацыд æрмаегæй.					